Lausunto 24.1.2019

Asia: K 22/2018 vp Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018

Trasek ry lausuu kunnioittavasti työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

Trasek ry kiittää mahdollisuudesta lausua käsittelyssä olevasta kertomuksesta ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

Tasa-arvovaltuutetun kertomuksessa eduskunnalle käsitellään laajasti myös sukupuolivähemmistöjen tilannetta. Tasa-arvovaltuutettu on pitkään tehnyt arvokasta työtä sukupuolivähemmistöjen oikeuksien edistämisessä ja syrjinnän ehkäisyssä. Trasek ry haluaa lausunnossaan nostaa esiin muutamia asioita kertomuksesta, jotka tulee uudistaa kiireellisinä.

1. Kertomuksessa esitetään uuden selvityksen tekoa sukupuolivähemmistöjen asemasta. Trasek ry kannattaa esitystä ja ehdottaa, että se laajennetaan koskemaan myös hyvinvointia.

2. Transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain eli translain kokonaisuudistus tulee tehdä kiireellisenä siten, että sukupuolen juridiseen vahvistamiseen tulee itsemääräämisoikeus, lisääntymiskyvyttömyysvaatimus poistetaan sekä juridisen sukupuolen vahvistaminen tehdään mahdolliseksi myös alaikäisille.

3. Henkilötunnus muutetaan sellaiseksi, ettei se sisällä tietoa sukupuolesta.

4. Intersukupuolisten lasten lääketieteellisesti tarpeeton sukuelinkirurgia on lopetettava.

5. Tasa-arvovaltuutetun toimiston resursseja tulee lisätä.

6. Muita lainsäädäntötarpeita ja turvapaikanhakijoiden ongelmia.

Yksityiskohtaiset perustelut

1. Trasek ry ehdottaa, että selvityksen perusteella tulisi myös laatia kattava HLBTI-toimintaohjelma parantamaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen asemaa ja hyvinvointia erityisesti maakunta- sekä kuntatasolla. Esimerkiksi eräät liikuntapaikkaratkaisut (sukupuolitetut pesu- ja pukuhuoneet) estävät sukupuolivähemmistöjä harrastamasta liikuntaa.

Sukupuolivähemmistöihin kohdistuva syrjintä eroaa naisiin – ja miehiin, silloin kuin sitä tapahtuu – kohdistuvasta sikäli, että oikeustoimiin ryhtyminen edellyttää lisäksi arkaluonteisten tietojen kertomista (transihmisyys). Oikeudenkäynneissä on myös iso kuluriski. Näiden seikkojen takia yhteydenotto viranomaisiin ja puolustautuminen syrjintää vastaan jää usein toteutumatta. Syrjintä ja huonommat mahdollisuudet koulutukseen ja työhön saattavat johtaa syrjäytymiseen.

2. Translain kokonaisuudistus on välttämätön. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on linjannut huhtikuussa 2017 tapauksessa *A.P., Garçon ja Nicot* vastaan Ranska, että valtion tulee tunnustaa henkilön omaa kokemusta vastaava oikeudellinen sukupuoli eikä valtio voi samalla edellyttää lisääntymiskyvyttömyyttä tai ruumiin muokkaamista tietynlaiseksi esimerkiksi sukuelinkirurgialla. Ihmisoikeustuomioistuin totesi myös, ettei valtioilla tämän ratkaisun jälkeen ole enää harkintamarginaalia ja että mikäli lisääntymiskyvyttömyyttä vaaditaan, kyseessä on ihmisoikeusloukkaus ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastainen tila.

Suomi on myös saanut useita suosituksia YK:n ihmisoikeusneuvoston määräaikaistarkastelussa (UPR-prosessi) translain uudistamiseksi vuonna 2017, ja YK:n CEDAW-komitea on suosittanut kyseisen lainsäädännön uudistamista jo vuonna 2014. Suomessa Ihmisoikeusvaltuuskunta on ottanut vuonna 2017 kantaa translain kokonaisuudistuksen tarpeesta, samoin eduskunnan oikeusasiamies vuonna 2018.

IOV kannanotto: https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/?x5822114=5935998
EOA:n ratkaisu https://www.oikeusasiamies.fi/fi/ratkaisut/-/eoar/2842/2017

Oikeusministeriön asettama sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen perusoikeuksien toteutumista selvittänyt työryhmä esitti jo vuonna 2015 raportissaan henkilötunnuksen uudistamista siten, ettei sukupuoli saisi vaikuttaa sen sisältöön. Juridisen sukupuolen vahvistamismenettelyssä transukupuolisten henkilöiden henkilötunnus muuttuu nykyisin vahvistettua sukupuolta vastaavaksi, muunsukupuolisille ei juridinen sukupuolen vahvistaminen ole mahdollista nykyisen lainsäädännön mukaan. Toisaalta ICD 11-uudistus ei erottele transsukupuolisia naisia ja miehiä muunsukupuolisista. Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvä Sosiaali- ja terveysministeriön antama nk. hoitoasetus tulevat näistä syistä välttämättä vaatimaan kokonaisuudistuksen.

Ihmisoikeusvelvoitteiden toteuttamisen näkökulmasta oikeusasema on rakennettava asettaen lähtökohdaksi itsemääräämisoikeuden täysimääräinen kunnioittaminen. Sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen on erotettava lääketieteellisistä arvioinneista, sukupuoliristiriidan diagnosoinnista ja mahdollisista lääketieteellisistä hoidoista. Transihmisten oikeus lääketieteelliseen hoitoon ja henkilön tarpeisiin perustuviin muihin palveluihin tulee turvata osana terveyspalveluja.

Alangon tutkimuksen (Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?) mukaan jopa 70 % transnuorista on kohdannut häirintää. Sukupuoliristiriitaa kokevilla lapsilla on mahdollisesti suurempi taipumus itsetuhoisiin ajatuksiin sekä kohonnut itsemurhariski.

Ihmisarvoa kunnioittavalle translainsäädännölle on kansainvälisesti määritelty kolme peruspilaria. Ensimmäinen on juridisen ja lääketieteellisen sukupuolen erottaminen toisistaan kaikessa lainsäädännössä ja viranomaismääräyksissä. Toinen määrittelee yksilön itsemäärämisoikeuden perustuen Yogyakartan ihimisoikeussopimuksen 32. kohtaan (”oikeus kehon ja mielen koskemattomuteen”). Suomi on allekirjoittanut Yogyakartan sopimuksen. Kolmas pilari on lasten ja nuorten oikeudet tasavertaiseen kohteluun, jolla taataan se, että myös ala-ikäisillä transihmisillä (ja intersukupuolisilla) on samat oikeudet kuin täysi-ikäisillä. Ihmisoikeuksia kunnioittavaa uudistettua translainsäädääntöä on Euroopassa muun muassa Norjassa, Tanskassa, Irlannissa, Belgiassa, Portugalissa ja Maltalla. Muuallakin maailmassa on lainsäädäntöä uudistettu ihmisoikeusperusteiseksi.

Kaikille on yhteistä nimenomaan juridisen ja biologisen sukupuolen erottaminen, yksilön oman ilmoituksen ja todistamisen perusteella oleva juridisen sukupuolen muuttamisen ilmoittaminen, useimmissa ilman todistustaakkaa hakijalla, sekä myös useimmissa alaikäisen nuoren mahdollisuus sukupuolen korjaamiseen. Tätä tukee myös Suomessa Lapsiasiavaltuutetun Pyöreän pöydän keskustelussa esiin tulleet seikat. Alla linkki yhteenvetoon.

http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2018/02/Py%C3%B6re%C3%A4-p%C3%B6yt%C3%A4-itsem%C3%A4%C3%A4r%C3%A4%C3%A4misoikeus-sukupuoleen_13112017_muistio.pdf

Lainsäädäntöä tulee uudistaa niin, ettei lain nimessä tai mahdollisuuksien mukaan laissa muutenkaan käytetä lääketieteellistä terminologiaa (transseksuaali, transsukupuolinen). Yksi nykyisen lain ongelmallisuuden lähteistä on sen liian tiukka kytkös sellaisiin hoitokäytäntöihin ja -suosituksiin, jotka ovat lain voimassaolon aikana vanhentuneet.

3. Nykyisestä henkilötunnuksesta ilmenee henkilön sukupuoli. Tieto sukupuolesta on usein merkityksetön sen tarkoituksen kannalta, johon henkilötunnusta tarvitaan. Kaksijakoinen (nainen, mies), sukupuolisidonnainen henkilötunnus vaikeuttaa transihmisten arkielämää. Intersukupuolisena syntyneelle lapselle voidaan antaa henkilötunnus vasta, kun sukupuoli on määritetty. Myös henkilötunnus tulisi muuttaa siten, ettei siitä näy sukupuoli. Valtiovarainministeriö onkin asettanut työryhmän selvittämään henkilötunnuksen uudistamista. Koulu- ja työtodistuksissa on henkilön identifioinnin takia näkyvillä henkilötunnus ja sen muuttaminen jälkikäteen vastaamaan uuden sukupuolen tunnusta aiheuttaa tarpeettomia hallinnollisia toimenpiteitä sekä kustannuksia.

4. Sukupuoli on merkittävä osa ihmisen persoonaa. Ulkoisia sukupuoliominaisuuksia kirurgisesti muokkaamalla ei voi vaikuttaa siihen, millaisena lapsi kokee sukupuolensa ja oman itsensä myöhemmässä elämässään.

Sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta Etenen mukaan ihmisen pitää saada itse määritellä sukupuolensa. Sekä Trasek ry että Etene pitävät ongelmallisena, ettei lapsi itse voi vaikuttaa sukupuolensa määrittämiseen vaan viranomaiset ja asiantuntijat tekevät määrittelyn ja muokkaavat sukupuolta kirurgisesti jo varhaisessa iässä ilman lapsen suostumusta. Intersukupuolisille lapsille tehtävät kosmeettiset kirurgiset toimenpiteet voivat olla turhia, kivuliaita ja jopa traumatisoivia. Niistä voi koitua lapselle kärsimystä ja yhteiskunnalle kustannuksia. Etene on ottanut selkeän kannan intersukupuolisten lasten hoitoon: Liian varhaista sukupuolen muokkaamista ei suositella.

5. Trasek ry kannattaa tasa-arvovaltuutetun toimiston resurssien lisäämistä. Resursseja tarvitaan erityisesti tasa-arvoa edistävään ja syrjintää ennaltaehkäisevään toimintaan. Kun annetaan riittävästi tietoa tasa-arvoasioista ja tasa-arvolainsäädännöstä sekä valvotaan tasa-arvosuunnittelua, edistetään samalla sukupuolivähemmistöjen asemaa ja mahdollisesti ehkäistään myös sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa vihapuhetta. Lisäksi lainsäädäntöä tulee kehittää siten, että se tunnistaa sukupuolittuneen vihapuheen ja naisvihaan perustuvat rikokset. Trasek ry pitää erityisen tärkeänä selvitystä sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun kirjaamisesta kiihottaminen kansanryhmää vastaan -rikoksen tunnusmerkistöön. Vihapuhetta ehkäisevät myös lainsäädännön muutokset, jotka tunnustavat transihmisten oikeudet, kuten ihmisoikeuksia kunnioittava translaki ja sukupuolineutraali henkilötunnus.

6. Vanhemmuus tulisi huomioida isyys- ja äitiyslainsäädännön sijasta vanhemmuuslaissa niin, että vanhemmuus määräytyisi henkilön niin halutessa senhetkisen sukupuolen mukaan.

Myös moniperusteisen/risteävän syrjinnän oikeussuojakeinoja pitää selventää https://oikeusministerio.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-259-729-8

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvien turvapaikanhakijoiden asema on kohtuuttoman vaikea, koska heidän on vaikea hahmottaa, että näihin vähemmistöihin kuuluminen tulee – tai on edes turvallista – tuoda esille ensimmäisessä turvapaikkakeskustelussa. Nämä henkilöt ovat usein joutuneet oman maan viranomaisten vainoamaksi, ja tämän vuoksi asian esille nostaminen Suomenkaan viranomaisten kanssa ei heti tunnu mahdolliselta. Myöhempi kertominen ei saa heikentää turvapaikansaantimahdollisuuksia.